

Krzysztof Niewęglowski

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

k.nieweglowski.lbn@gmail.com

Marek Mierzwa

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

marmierz996@gmail.com

Kara śmierci w świetle norm prawnomiędzynarodowych

The Death Penalty Under International Law

STRESZCZENIE

Zagadnienie kary śmierci w aktach prawnomiędzynarodowych można opisać poprzez wskazanie odpowiednich unormowań lub ich braku w traktatach dotyczących dziedziny praw człowieka (jak np. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych), prawa humanitarnego (m.in. konwencje genewskie) czy międzynarodowego prawa karnego (m.in. Statut Rzymski). Organy międzynarodowe odnoszą się również do tej problematyki w tzw. *soft law* oraz w orzecznictwie. Śledząc historię tych unormowań, szczególnie widoczny jest trend abolicjonistyczny, charakteryzujący społeczność międzynarodową, który zauważalnie przybrał na sile w okresie po II wojnie światowej.

Słowa kluczowe: kara śmierci; międzynarodowe prawo karne; prawa człowieka; prawo humanitarne; prawo międzynarodowe publiczne

Tematyka kary śmierci jest niewątpliwie jednym z najbardziej problematycznych zagadnień stawianych przed współczesnymi społeczeństwami. Jest to problematyka o zasięgu uniwersalnym, dotycząca zarówno społeczności międzynarodowej jako całości, jak i poszczególnych podmiotów państwowych. Z raportów Amnesty International wynika, że w 2016 r. w 104 państwach obowiązywał całkowity zakaz wykonywania kary śmierci, a w ustawodawstwach 7 państw można znaleźć przepisy zezwalające na wymierzenie tej kary jedynie w przypadkach najcięższych zbrodni, takich jak zbrodnie popełniane w trakcie stanu wojennego.

Ponadto 30 państw stosuje abolicję w praktyce¹, a w 57 krajach² kara śmierci jest przewidziana przez prawo i wykonywana³. Wedle doniesień wspomnianej organizacji w 2016 r. dokonano 1032 egzekucji⁴ – o 602 mniej niż w 2015 r. Warto zaznaczyć, że aż 87% wszystkich wykonań kary śmierci ma miejsce w Iranie, Arabii Saudyjskiej, Iraku oraz Pakistanie⁵.

W Polsce tematyka kary śmierci powróciła do debaty publicznej w 2013 r.⁶ za sprawą ratyfikacji Protokołu nr 13 do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁷ (EKPC) oraz Drugiego Protokołu Fakultatywnego do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP)⁸. Art. 1 Protokołu nr 13 do EKPC wprost znosi karę śmierci, stanowiąc, że nikt nie może być na taką karę skazany oraz nie może nastąpić jej wykonanie. Wyłączono w nim możliwość zastosowania art. 15 EKPC zezwalającego, w przypadku wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu, na podjęcie środków uchylające stosowanie zobowiązań wynikających z Konwencji⁹. Równie abolicjonistyczne przepisy można znaleźć w Drugim Protokole Fakultatywnym do MPPOiP. Art. 1 stanowi bowiem: „Wobec żadnej osoby pozostającej pod jurysdykcją Państwa-Strony niniejszego protokołu nie wykona się kary śmierci”. Konwencja w art. 2 dopuściła możliwość złożenia zastrzeżenia do Protokołu w momencie ratyfikacji lub przystąpienia przewidującego możliwość dopuszczenia stosowania kary śmierci w czasie wojny, w wyniku skazania za najpoważniejsze przestępstwa o charakterze wojskowym popełnione w czasie wojny, lecz Rzeczpospolita takiego zastrzeżenia nie złożyła.

Przytoczone wyżej unormowania zawarte w traktatach międzynarodowych są wynikiem całych dekad ewolucji trendu abolicjonistycznego, który wyraźnie cechował społeczność międzynarodową w XX w. Celem artykułu jest wykazanie tego trendu poprzez wskazanie zarówno norm prawnomiędzynarodowych w traktatach

¹ W takich państwach kara śmierci, co prawda, jest możliwą sankcją karną, lecz nie była wykonywana przez co najmniej 10 lat.

² Należą do nich m.in. Stany Zjednoczone, Chiny, Indie, Białoruś, Japonia czy Egipt.

³ *The Death penalty in 2016: Facts and figures*, 11.04.2017, www.amnesty.org/en/latest/news/2017/04/death-penalty-2016-facts-and-figures [dostęp: 04.02.2018].

⁴ Dane nie zawierają liczby egzekucji w Chinach, gdzie są one uznawane za tajemnicę państwową.

⁵ *The Death penalty in 2016...*

⁶ R. Balicki, *Zniesienie kary śmierci w Polsce*, [w:] *Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki*, red. M. Jabłoński, S. Jarosz-Zukowska, A. Bisztyga, Wrocław 2014, s. 15.

⁷ Protokół nr 13 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach, sporządzony w Wilnie dnia 3 maja 2002 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 1155).

⁸ Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci, przyjęty w Nowym Jorku dnia 15 grudnia 1989 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 891).

⁹ Art. 15 EKPC (Dz.U. z 1993 r., nr 61, poz. 284).

z dziedziny ochrony praw człowieka, prawa humanitarnego i międzynarodowego prawa karnego, jak i *soft law* prawa międzynarodowego oraz orzecznictwa sądów poruszających tę tematykę. Prześledzenie genezy takich unormowań abolicjonistycznych pozwoli w opinii autorów na głębsze zrozumienie procesów odchodzenia od kary śmierci, które zachodziły i nadal zachodzą w społeczeństwach w znacznej części państw świata.

Najwcześniej datowane¹⁰ normy prawnomiędzynarodowe dotyczące kary śmierci pojawiły się w Konwencji Genewskiej dotyczącej traktowania jeńców wojennych z dnia 27 lipca 1929 r.¹¹ Art. 66 stanowi:

Jeżeli na jeńca wojennego zostanie wydany wyrok kary śmierci, będzie jak najspieszniej wysłane do Mocarstwa Opiekuńczego zawiadomienie, podające dokładnie charakter i okoliczności przestępstwa, celem przesłania go Mocarstwu, w którego armii jeńiec służył. Wyrok nie może być wykonany przed upływem terminu przynajmniej trzech miesięcy od chwili tego zawiadomienia.

W ciągu zaledwie kilku lat od jej wejścia w życie grono ekspertów, powołanych przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, stworzyło projekt traktatu zrewidowanego, który został złożony na XVI Międzynarodowej Konferencji Czerwonego Krzyża¹². Znalazł się on również w agendzie zwołanej przez szwajcarski rząd Konferencji Dyplomatycznej w 1940 r., która została jednak odwołana z powodu wybuchu II wojny światowej¹³.

Prawo do życia zostało „otoczone czcią”¹⁴ przez art. 3 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka¹⁵ uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 10 grudnia 1948 r. Choć nie jest to traktat wiążący, to zgodnie z orzecznictwem Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości „rezolucje Zgromadzenia Ogólnego, mimo że nie są wiążące, mogą mieć czasami charakter normatywny. Mogą one w określonych sytuacjach dostarczać dowodów wskazujących na istnienie *opinio iuris*”¹⁶. Wprawdzie w ostatecznej wersji art. 3, w brzmieniu: „Każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby”, kara śmierci nie została wspomniana, to

¹⁰ International Bar Association, *The Death Penalty under International Law: A Background Paper to the IBAHRI Resolution on the Abolition of the Death Penalty*, Great Britain 2008, s. 9.

¹¹ Dz.U. z 1932 r., nr 103, poz. 866.

¹² W. Schabas, *The Abolition of the Death Penalty in International Law*, Cambridge 2002, s. 215.

¹³ International Committee of the Red Cross, *Report on the Work of the Conference of Government Experts for the Study of the Conventions for the Protection of War Victims*, Series I, No. 5b, Geneva 1947, s. 7.

¹⁴ *Ibidem*, s. 24.

¹⁵ General Assembly resolution 217, The Universal Declaration of Human Rights, General Comment 20(44), UN Doc. CCPR/C/21/Rev1/Add.3.

¹⁶ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 226, s. 32.

w oryginalnym projekcie Deklaracji¹⁷, przygotowanym w 1947 r., można znaleźć stwierdzenie, że prawo to może zostać uchylone wobec osoby skazanej za przestępstwo, za które przewidziana jest kara śmierci. Za namową Eleanor Roosevelt¹⁸, żony prezydenta Franklina Delano Roosevelta, oraz z poparciem delegata Związku Radzieckiego Vladimira Koretsky'ego uznano jednak, że ONZ nie powinno w żadnym stopniu przyczyniać się do zwiększania poparcia dla kary śmierci¹⁹. Błędne byłoby jednak myślenie, że celem art. 3 Deklaracji była natychmiastowa abolicja kary śmierci. Służył on bowiem za ustalenie pewnego wspólnego celu, do którego będą dążyły państwa sygnatariusze w przyszłości. Zgodnie z założeniami twórców Deklaracji art. 3 stanowił podłoże, na którym bazowały dalsze normy chroniące życie.

Chronologicznie kolejnym traktatem, w którym występuje wzmianka o karze śmierci, jest Konwencja Genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV Konwencja Genewska) z dnia 12 sierpnia 1949 r.²⁰ Zgodnie z art. 68:

Przepisy karne ogłoszone przez mocarstwo okupujące [...] mogą przewidywać karę śmierci w stosunku do osób podlegających ochronie tylko za szpiegostwo, akty ciężkiego sabotażu przeciwko urządzeniom wojskowym Mocarstwa okupacyjnego lub umyślne przestępstwa, które spowodowały śmierć jednej lub kilku osób, oraz pod warunkiem, że ustawodawstwo terytorium okupowanego obowiązujące przed rozpoczęciem okupacji przewiduje w takich przypadkach karę śmierci. Nie można skazać osoby podlegającej ochronie na karę śmierci bez specjalnego zwrócenia uwagi sądu, że oskarżony, nie będąc obywatelem Mocarstwa okupującego, nie ma wobec niego żadnego obowiązku wierności. W żadnym razie kara śmierci nie może być orzeczona przeciwko osobie podlegającej ochronie, która miała poniżej lat 18 w chwili popełnienia przestępstwa.

Można zaryzykować stwierdzenie, iż konwencja ta miała na celu zachęcenie państw do abolicji kary śmierci, gdyż ich obywatele byliby chronieni w czasie okupacji na mocy IV Konwencji Genewskiej wówczas, jeżeli prawo kraju okupowanego nie przewidywało kary śmierci. Unormowania te zostały wzmocnione w 1977 r. przez dwa protokoły dodatkowe – pierwszy dotyczy ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych, a drugi dotyczy ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych²¹. Wspomniane protokoły zwiększyły zakres podmiotowy ograniczeń stosowania kary śmierci. Obecnie konwencja ta jest ratyfikowana przez 194 kraje ONZ oraz obserwatorów – Stolicę Apostolską i Autonomię Palestyńską, a pro-

¹⁷ UN Doc. E/CN.4/AC.1/3.

¹⁸ UN Doc. E/CN.4/AC.1/SR.2, s. 10.

¹⁹ *Ibidem*, s. 11.

²⁰ Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171.

²¹ Dz.U. z 1992 r., nr 41, poz. 175.

tokowały są ratyfikowane odpowiednio przez 174 i 168 państwa. Warto zaznaczyć, iż Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w sprawie dotyczącej militarnej i paramilitarnej aktywności w i przeciwko Nikaragui (*Nicaragua v. USA*) wyraźnie uznał niektóre normy IV Konwencji Genewskiej za normy zwyczajowego prawa międzynarodowego o zasięgu globalnym²².

Lata 50. i 60. XX w. to czas, w którym powstały trzy konwencje dotyczące praw człowieka, zawierające normy dotyczące kary śmierci. Pierwsza z nich to Europejska Konwencja Praw Człowieka (EKPC)²³, otwarta do podpisu 4 listopada 1950 r. Mimo że nie wprowadzała ona zauważalnych restrykcji, gdyż zgodnie z art. 2 „nikt nie może być umyślnie pozbawiony życia, wyjąwszy przypadki wykonania wyroku sądowego skazującego za przestępstwo, za które ustawa przewiduje taką karę”, to dla społeczności europejskiej nie miało to znaczenia, gdyż kara śmierci wyszła w tym czasie z użytku na starym kontynencie²⁴. Kolejnym aktem, tym razem o zasięgu uniwersalnym, był otwarty do podpisu 19 grudnia 1966 r. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP)²⁵. W trakcie prac nad tekstem konwencji wielokrotnie pojawiały się propozycje, aby wprost zawrzeć w niej przepis zakazujący kary śmierci. Za przykład może służyć propozycja Kolumbii oraz Urugwaju, aby nadać art. 6 brzmienie: „Każdy człowiek ma przyrodzone prawo do życia. Kara śmierci nie zostanie nałożona na żadną jednostkę”²⁶. Mimo poparcia ze strony Ekwadoru²⁷, Finlandii²⁸, Panamy²⁹ i Peru³⁰, reprezentant Francji stwierdził, iż skutkiem zawarcia takiej klauzuli nie będzie abolicja kary śmierci, lecz powstrzymanie wielu państw od ratyfikacji tego traktatu³¹. Zaproponował on rozwiązanie kompromisowe, polegające na wyrażeniu w konwencji stanowiska Komisji skłaniającego się w stronę abolicji, lecz pozostawiającego poszczególnym ustawodawstwom krajowym wybór, czy i jak tę abolicję wprowadzić. Skutkiem m.in. tej propozycji było uchwalenie art. 6 § 1, który stanowi, iż każda istota ludzka ma przyrodzone prawo do życia, które powinno być chronione przez ustawę. Wspomniany kompromis można natomiast odszukać w § 6 tego artykułu, który stanowi: „Nie można powoływać się na żadne postanowienie niniejszego artykułu w celu opóźnienia lub niedopuszczenia do zniesienia kary śmierci przez jakiegokolwiek Państwo Stronę niniejszego Paktu”.

²² *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua*, ICJ Reports 14, nb 218.

²³ www.echr.coe.int/Documents/Convention_POL.pdf [dostęp: 13.02.2018].

²⁴ W. Schabas, *op. cit.*, s. 367.

²⁵ Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167.

²⁶ UN Doc. A/C.3/L.644.

²⁷ UN Doc. A/C.3/SR.813, nb 19.

²⁸ UN Doc. A/C.3/SR.819, nb 10.

²⁹ *Ibidem*, nb 19.

³⁰ UN Doc. A/C.3/SR.812, nb 12.

³¹ UN Doc. A/C.3/SR.811, nb 26.

Ponadto, zgodnie z § 4, każdy skazany na śmierć ma prawo ubiegać się o ulaskawienie lub zamianę kary, a zgodnie z § 5 – wyrok nie może być wykonany na osobach w wieku poniżej 18 lat oraz kobietach w ciąży. Problematiczne dla przyszłej interpretacji stało się jednak wyrażenie „przyrodzone” prawo do życia. Doktryna nie jest zgodna co do jego znaczenia, co znajduje wyraz m.in. w zdaniu odrębnym członka Komitetu Praw Człowieka ONZ Bertila Wennergrena w sprawie *Kindler v. Canada*³². Stwierdził on, iż zwrot ten dotyczy faktu, iż konwencja za przedmiot ochrony uznaje ochronę ludzkiego życia. Yoram Dinstein natomiast uważa, iż słowo „przyrodzony” implikuje rozciągnięcie prawa do życia na państwa, które nie są stronami konwencji jako element prawa zwyczajowego³³. Różnice zdań występują również w przypadku interpretacji § 6. Zdaniem R. Sapienzy zabrania on przywrócenia kary śmierci w państwie, w którym z niej zrezygnowano³⁴. Przeciwnego zdania był Komitet Ekspertów Rady Europy, który stwierdził, iż nie jest jasne, czy konwencja zabrania przywrócenia najwyższej kary, zaznaczając jednocześnie, iż nie wydaje się, aby było to intencją twórców³⁵. Trzecim ze wspomnianych traktatów jest Amerykańska Konwencja Praw Człowieka (AKPC)³⁶ z listopada 1969 r., której przepisy idą o krok dalej w stronę abolicji w stosunku do wcześniejszych przytoczonych umów międzynarodowych. Zgodnie z art. 4 w krajach, które nie zniosły kary śmierci, może być ona zastosowana tylko za najpoważniejsze przestępstwa, stosowanie tej kary nie będzie rozszerzone na przestępstwa, do których obecnie jej się nie stosuje (§ 2), kara śmierci nie będzie ponownie ustanowiona w państwach, które ją zniosły (§ 3), w żadnym razie kara śmierci nie będzie stosowana za przestępstwa polityczne lub związane z nimi przestępstwa pospolite (§ 4), kara śmierci nie będzie wykonywana na kobietach ciężarnych, osobach poniżej 18. lub powyżej 70. roku życia (§ 5), każda osoba skazana na tę karę może ubiegać się o amnestię, łaskę lub zamianę wyroku (§ 6).

Uchwalenie przytoczonych konwencji nie było ostatnim krokiem społeczności międzynarodowej poczynionym ku rozpowszechnianiu i rozszerzaniu ochrony praw człowieka. W 1983 r. otwarto do podpisu Protokół nr 6 do EKPC, w grudniu 1989 r. uchwalono Drugi Protokół Fakultatywny do MPPOiP, a rok później uchwalono Protokół dodatkowy do AKPC. Te akty prawnomiędzynarodowe zakazywały stosowania kary śmierci w czasie pokoju, wyjątkowo nie zakazując skazywania i wykonywania takich wyroków w czasie wojny. Decyzja ta była spowodowana chęcią namówienia do związania się traktatem państw, które nie chciały zrezygnować z możliwości

³² *Kindler v. Canada*, No. 470/1991, UN Doc. A/48/40.

³³ Y. Dinstein, *The Right to Life, Physical Integrity, and Liberty*, [w:] *The International Bill of Rights – The International Covenant on Civil and Political Rights*, New York 1981.

³⁴ R. Sapienza, *International Legal Standards on Capital Punishment*, [w:] *The Right to Life in International Law*, ed. B. Ramcharan, Dordrecht 1985.

³⁵ W. Schabas, *op. cit.*, s. 102.

³⁶ <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1969a-c1.html> [dostęp: 15.02.2018].

używania tej najwyższej kary w trakcie konfliktów zbrojnych. Warto zaznaczyć, iż w doktrynie trwała dyskusja interpretacji przytoczonego wyjątku zawartego w Protokole nr 6 do EKPC. Niektórzy interpretatorzy uważali, iż dotyczy on tylko konfliktów międzynarodowych, a więc z wyłączeniem wojny domowej³⁷, inni natomiast wskazywali, że chodzi o wojnę w sensie materialnym, rzeczywistym³⁸. Pojawiły się też głosy, iż protokół należy interpretować w świetle całości traktatu, a zwłaszcza art. 15 EKPC³⁹, który odnosi się do wojny lub innego niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu. Konflikt ten, wedle tej interpretacji, musi również spełniać przesłankę zagrożenia dla życia narodu. Zdaniem W. Schabasa takie wojny, jak wojna o Falklandy czy wojna w Zatoce, nie spełniały tego wymogu⁴⁰. Obecnie problematyka ta nie ma zbyt dużej wagi, gdyż wśród 46 państw ratyfikujących ten protokół aż 44 są związane przytaczanym *ab initio* artykułem Protokołem nr 13 do EKPC zakazującym kary śmierci również w czasie wojny.

Mimo że już w czasach po I wojnie światowej można wskazać pewne przykłady internacjonalizowania postępowań karnych (m.in. za zbrodnie wojenne)⁴¹, to główny rozwój międzynarodowego prawa karnego przypada na okres po II wojnie światowej. Zarówno art. 27 Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego⁴² (tzw. Trybunał Norymberski), jak i art. 16 Karty Międzynarodowego Trybunału dla Dalekiego Wschodu⁴³ (tzw. Trybunał Tokijski) przewidywały możliwość wymierzenia kary śmierci. Rodzaj wymierzonej kary za zbrodnie ludobójstwa w świetle konwencji uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w 1948 r. w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa⁴⁴ został pozostawiony w gestii poszczególnych państw. Jako że przytoczone Trybunały nie były sądami stałymi, już w 1950 r. powołano Komitet ds. Międzynarodowej Jurysdykcji Karnej⁴⁵ mający na celu przygotowanie projektu konwencji i statutu trybunału karnego o zasięgu międzynarodowym. W trakcie debat, trwających blisko pół wieku, zagadnienie kar za zbrodnie wojenne pojawiło się w przypadku zbrodni popełnionych w by-

³⁷ M. Lang, *Kara śmierci a prawa człowieka*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea” 2012, nr 5, s. 105–135.

³⁸ K.J. Partsch, *Experiences Regarding the War and Emergency Clause (art. 15) of the European Convention on Human Rights*, „Israel Yearbook on Human Rights” 1971, Vol. 1, p. 327.

³⁹ Zob. przypis 9.

⁴⁰ W. Schabas, *op. cit.*, s. 290.

⁴¹ Zgodnie z art. 277 Traktatu Wersalskiego cesarz Wilhelm II został postawiony w stan oskarżenia.

⁴² Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, Karta Międzynarodowego Trybunału Wojskowego (Dz.U. z 1947 r., nr 63, poz. 367).

⁴³ *International Military Tribunal for the Far East Charter*, www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-06/military-tribunal-far-east.xml [dostęp: 16.02.2018].

⁴⁴ *Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, A/RES/3/260.

⁴⁵ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, A/RES/489(V).

łej Jugosławii i Rwandzie. W obu przypadkach utworzone trybunały *ad hoc* nie przewidywały kary śmierci, a jedynie karę więzienia⁴⁶. Ostatecznie, na podstawie Statutu Rzymskiego⁴⁷, w 1998 r. utworzono Międzynarodowy Trybunał Karny, który kary śmierci obecnie nie przewiduje.

W celu dokładniejszego zrozumienia stosunku organów międzynarodowych do kary śmierci warto przytoczyć przykłady wypowiedzi zawartych w orzecznictwie oraz w tzw. *soft law* prawa międzynarodowego. Komitet Praw Człowieka wydał w 1992 r. *General Comment*⁴⁸ dotyczący art. 7 MPOiP⁴⁹, w którym stwierdził, iż wykonywana kara śmierci musi być przeprowadzona w sposób powodujący jak najmniejsze cierpienie zarówno psychiczne, jak i fizyczne. Komitet wypowiedział się też w kwestii metody egzekucji, uznając egzekucję w komorze gazowej za poniżającą i niehumanitarną⁵⁰, a śmierć przez zastrzyk uznał za metodę dopuszczalną⁵¹. Rozbieżności pojawiają się w przypadku zarzutów niezgodności zbyt długiego pobytu w celi śmierci z zakazem niehumanitarnego i poniżającego traktowania. Zarzuty te były odrzucane przez Komitet⁵², jednakże Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał w sprawie *Soering v. United Kingdom and Germany*⁵³, iż zbyt długie oczekiwanie na wykonanie kary śmierci również jest niehumanitarnym traktowaniem więźnia. Jego zdaniem wyrok powinien zostać wykonany w ciągu 6–8 tygodni od wydania.

Nie ulega wątpliwości fakt, iż nikt na karę śmierci nie może zostać skazany bez procesu. Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ wydała 25 maja 1984 r. rezolucję⁵⁴, w której można odnaleźć szereg ustaleń gwarantujących prawa jednostkom, którym grozi kara śmierci. Zgodnie z tym dokumentem może ona być orzeczona tylko za najbardziej poważne przestępstwa o śmiertelnych lub innych ekstremalnie poważnych konsekwencjach, a za takie przestępstwo kara śmierci musi być przewidziana przez prawo obowiązujące w chwili popełnienia czynu. Na tę karę nie można skazać osób poniżej 18. roku życia, kobiet w ciąży, nowych matek oraz osób chorych psychicznie. Oskarżony musi podlegać domniemaniu niewinności, musi

⁴⁶ Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii, UN Doc. S/RES/827, art. 25; Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy, UN Doc. S/RES/955, art. 24.

⁴⁷ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r., nr 78, poz. 708).

⁴⁸ General Comment 20(44), UN Doc. CCPR/C/21/Rev1/Add.3.

⁴⁹ „Nikt nie będzie poddawany torturom lub okrutnemu, niehumanitarnemu albo poniżającemu traktowaniu lub karaniu. W szczególności nikt nie będzie poddawany, bez swej zgody swobodnie wyrażonej, doświadczeniom lekarskim lub naukowym”.

⁵⁰ *Chitat Ng v. Canada*, Communication No. 469/1991, U.N. Doc. CCPR/C/49/D/469/1991.

⁵¹ *Cox v. Canada*, Communication No. 539/1993, U.N. Doc. CCPR/C/52/D/539/19930.

⁵² Zob. *Pratt and Morgan v. Jamaica*, No. 210/1986, U.N. Doc. (A/44/40); *Barrett and Sutcliffe v. Jamaica*, No. 271/1988, U.N. Doc. CCPR/C/44/D/271/1988.

⁵³ *Soering v. United Kingdom and Germany*, 7 July 1989, Series A, Vol. 161, 11 EHRR 439.

⁵⁴ *Safeguards Guaranteeing Protection of the Rights of Those Facing the Death Penalty*, ESC Res. 1984/50.

mieć prawo do obrony, do adekwatnego czasu na jej przygotowanie, a proces musi być przeprowadzony bez zbędnej zwłoki przez niezależny sąd. Ponadto skazany na najwyższą karę powinien móc mieć możliwość ubiegania się o łaskę bądź zamianę kary. Pomiędzy wyrokiem a wykonaniem kary śmierci powinien być odpowiedni odstęp czasowy umożliwiający odwołanie się od wyroku, a wyrok nie może być wykonany w czasie rozpatrywania apelacji. Przyjęta w 1989 r. kolejna rezolucja⁵⁵ proponowała wprowadzenie zakazu orzekania i wykonywania kary śmierci wobec osób upośledzonych oraz o bardzo ograniczonej sprawności umysłowej. Tendencje abolicjonistyczne są również bardzo widoczne w działalności Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Organ ten w 2007 r. wydał rezolucję⁵⁶ wzywającą państwa do wprowadzenia moratorium z celem ewentualnej abolicji w przyszłości. Wezwanie to było następnie ponawiane w 2008⁵⁷, 2010⁵⁸, 2012⁵⁹, 2014⁶⁰ oraz 2016⁶¹ r.

Mając na uwadze przytoczone powyżej uregulowania z dziedziny ochrony praw człowieka, prawa humanitarne oraz międzynarodowe prawa karnego, nie sposób nie zgodzić się ze stwierdzeniem, że w XX w. postulaty abolicjonistyczne w zdecydowanej mierze przeważały nad retencjonizmem. Mimo że abolicja kary śmierci w prawie międzynarodowym wynikała początkowo z abolicji w porządkach krajowych, to poprzez związanie takimi traktatami, jak Europejska Konwencja Praw Człowieka czy Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, państwa w sposób znaczny ograniczyły swoje kompetencje do decydowania o karze śmierci. Trend widoczny w XX i XXI w. potwierdza tezę o powstaniu nowego paradygmatu moralnego i prawnego wykluczającego stosowanie kary śmierci, nawet jako kary za najpoważniejsze i najbardziej masowe naruszenia praw człowieka⁶².

BIBLIOGRAFIA

- Balicki R., *Zniesienie kary śmierci w Polsce*, [w:] *Aktualne wyzwania ochrony wolności i praw jednostki*, red. M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, A. Bisztyga, Wrocław 2014.
Barrett and Sutcliffe v. Jamaica, No. 271/1988, U.N. Doc. CCPR/C/44/D/271/1988.
Chitat Ng v. Canada, Communication No. 469/1991, U.N. Doc. CCPR/C/49/D/469/1991.
Cox v. Canada, Communication No. 539/1993, U.N. Doc. CCPR/C/52/D/539/1993.

⁵⁵ *Implementation of the Safeguards Guaranteeing Protection of Those Facing the Death Penalty*, ESC Res. 1989/64.

⁵⁶ A/RES/62/149.

⁵⁷ A/RES/63/168.

⁵⁸ A/RES/65/206.

⁵⁹ A/RES/67/176.

⁶⁰ A/RES/69/186.

⁶¹ A/RES/71/187.

⁶² M. Lang, *op. cit.*, s. 130.

- Dinstein Y., *The Right to Life, Physical Integrity, and Liberty*, [w:] *The International Bill of Rights – The International Covenant on Civil and Political Rights*, New York 1981.
- Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci, przyjęty w Nowym Jorku dnia 15 grudnia 1989 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 891).
- Europejska Konwencja Praw Człowieka, www.echr.coe.int/Documents/Convention_POL.pdf [dostęp: 13.02.2018].
- General Assembly resolution 217, *The Universal Declaration of Human Rights*, General Comment 20(44), UN Doc. CCPR/C/21/Rev1/Add.3.
- <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1969a-c1.html> [dostęp: 15.02.2018].
- Implementation of the Safeguards Guaranteeing Protection of Those Facing the Death Penalty*, ESC Res. 1989/64.
- International Bar Association, The Death Penalty under International Law: A Background Paper to the IBAHRI Resolution on the Abolition of the Death Penalty*, Great Britain 2008.
- International Committee of the Red Cross, *Report on the Work of the Conference of Government Experts for the Study of the Conventions for the Protection of War Victims*, Series I, No. 5b, Geneva 1947.
- International Military Tribunal for the Far East Charter*, www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/04/4-06/military-tribunal-far-east.xml [dostęp: 16.02.2018].
- Kindler v. Canada*, No. 470/1991, UN Doc. A/48/40.
- Konwencja genewska dotycząca traktowania jeńców wojennych z dnia 27 lipca 1929 r. (Dz.U. z 1932 r., nr 103, poz. 866).
- Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny z dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r., nr 38, poz. 171).
- Lang M., *Kara śmierci a prawa człowieka*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea” 2012, nr 5.
- Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ Reports 226.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. z 1977 r., nr 38, poz. 167).
- Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua*, ICJ Reports 14.
- Parsch K.J., *Experiences Regarding the War and Emergency Clause (art. 15) of the European Convention on Human Rights*, „Israel Yearbook on Human Rights” 1971, Vol. 1.
- Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, Karta Międzynarodowego Trybunału Wojskowego (Dz.U. z 1947 r., nr 63, poz. 367).
- Pratt and Morgan v. Jamaica*, No. 210/1986, U.N. Doc. (A/44/40).
- Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, A/RES/3/260.
- Protokół nr 13 do Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach, sporządzony w Wilnie dnia 3 maja 2002 r. (Dz.U. z 2014 r., poz. 1155).
- Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2007, *Moratorium on the use of the death penalty* A/RES/62/149.
- Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2008, *Moratorium on the use of the death penalty* A/RES/63/168.
- Resolution adopted by the General Assembly on 21 December 2010, *Moratorium on the use of the death penalty* A/RES/65/206.
- Resolution adopted by the General Assembly on 20 December 2012, *Moratorium on the use of the death penalty* A/RES/67/176.
- Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2014, *Moratorium on the use of the death penalty* A/RES/69/186.

Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2016, Moratorium on the use of the death penalty A/RES/71/187.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ, A/RES/489(V).

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. z 2003 r., nr 78, poz. 708).

Safeguards Guaranteeing Protection of the Rights of Those Facing the Death Penalty, ESC Res. 1984/50.

Sapienza R., *International Legal Standards on Capital Punishment*, [w:] *The Right to Life in International Law*, ed. B. Ramcharan, Dordrecht 1985.

Schabas W., *The Abolition of the Death Penalty in International Law*, Cambridge 2002.

Soering v. United Kingdom and Germany, 7 July 1989, Series A, Vol. 161, 11 EHRR 439.

Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii, UN Doc. S/RES/827.

Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy, UN Doc. S/RES/955.

The Death penalty in 2016: Facts and figures, 11.04.2017, www.amnesty.org/en/latest/news/2017/04/death-penalty-2016-facts-and-figures [dostęp: 04.02.2018].

UN Doc. A/C.3/L.644.

UN Doc. A/C.3/SR.811.

UN Doc. A/C.3/SR.812.

UN Doc. A/C.3/SR.813.

UN Doc. A/C.3/SR.819.

UN Doc. E/CN.4/AC.1/3.

UN Doc. E/CN.4/AC.1/SR.2.

SUMMARY

The issue of death penalty under international law can be described by pointing out specific legal norms or lack of them in treaties regarding human rights (e.g. International Covenant on Civil and Political Rights), humanitarian law (i.e. Geneva Conventions), international criminal law (i.e. Rome Statute). Moreover, international institutions address issue of death penalty in soft law and in judicature. Following history of those norms, abolistic tendencies are explicit and particularly strong in the post-World War II international society.

Keywords: death penalty; humanitarian law; human rights; international criminal law; international public law